

מרטין בובר בן השנים

דבר תודעה

באחד הספרים האחרונים שלו הנדיר בובר את הפוטנציאליות של האדם כדבר החושים בעומקו של עומק בינו ובין הבעל חי. אותה שפעת האפשרות יות של ההווה, הנגלית באדם הנדול, אפשר שתהא שונה: שפע-האדם, המור כן תמיד לשוב ולהתחיל מבראשית, להכחיש בתמולו שלו ולפתוח במחר חדש, או שפע-האדם הגדול ממנו, שקרה-היסוד של מהותו מצוי בו תמיד, אולם במרוצת חיינו הארוכים הטו הזה כוחו מתווסף והולך, מקיף ברצף פית הטיבות-החיות ומחשבה הנדלית והולכות, חודר לתוכן ונופה בהן הנועה ומעניק לכלן עוב אחר. במובן זה אמר ברנסון על הפילוסופים הגדולים, כי בממש לא חשב כל אחד מהם אלא מחשבה אחת ויחידה. מחשי- כת היסוד של בובר, הנעתקת והולכת בכחירות וכדאיות המוסיפות והול- כות, מתוך שפעת-האפשרויות של ישר- תו לתוך מציאות המחשבה והחוויה, היא כמרומה: האתה.

כפנים להוטרות קראנו, אנו הצעירים, בשנות 1900 את מאמריו ב"וולט". כחוק הדלות של הויכוח ועבודת המפר לנה הציונים נשמעה קריאתו: "לעו- טת זה אנו רואים את מהותה ונשמר תח של התנועה בתמורת-ההידוש של חיי העם". כי אנו באנו אז זה מק- רוב לציונות והבאנו לה את מלוא- ההתלהבות של נשמת הנעורים שלנו ואילו המפלגה לא ידעה, מה תעשה בהתלהבותנו זאת. סיסמתה היתה: לחכות! — לחכות להצלחה הדיפלומ- מאמית. פשטנו ידינו וכיקשנו עבודה. אילו ידעה או ההסתרדות הציונית את שאנו יודעים-כיום, הייבת היתה לומר לנו: "למרו עכרית כבשו לעצמכם את יהדותכם". אולם היא השיבה: "עשו בתעמולה ובאיגוד". וטובי הכי- מוח שבין הצעירים כציונות-המערב היו עד מהרה מניחים אותה, אילולא באו בובר ופייבל ואילולא טבעו את המטבע של "ציונות גדולה יותר", הבאה לאחד את כל הנורמים הרוחניים של התחיה ולכוונם לתפיסה נפשית והיוניית של מהות-העם ועבודת-העם. "ציון לא תקום בלתי אם באחרית להתפתחות עם פנימית. שומה עליה להרעיש הנפש ולדרוש את הנפש". אין לשער גדולה-השיבות התינוכית שכתקופה ראשונה זו בפעולת בובר, החונ הקמן של אלה, שדבקו בו אז, ניתנה לו התעוררות-חיים מכרעת. "להיות אדם ולהיות על דרך יהודית". זו היתה תעודה, שהניחה לו לחיד עבודה לאורך חיו. בובר דיבר אלינו לראשונה.

אחרי כן באו שנות "הנאומים על היהדות" (1909 ולאחריה). שנים רצי- פות נעלם בובר. הוא פרש בעקבות- כדול מהי ההסתרדות הציונית ונכנס

לפני ולפנים של מקורי החסידות. עתה בא אלינו, כמי שחלה בו חמר רח. היתה בו פעולת האמונה, עמר ושאל, "היש דת ישראל? לא דוגמה ונורמה, פולחן וכלל; היש יחס מיוחד למזלנו, שהאדם חי אותה, ושאפשר לצינו לפי מהותו כיהודי והמתקיים כהל ישראל?". התשובות, שהשיב אז לשאלות אלו, אין הן עלולות עתה להניח דעתנו. תרם כשכבת-הכוח העמוקה ביותר שכנפש (כנאום הרא- שון), דרישת האתגרות, הנולדת והוררת ונולדת ביהודי מתוך הכפילות שלו עצמו ומתוך גאולתו ממנה (נאום שני), אחרות, מעשה, עתיד כרעיונות יסוד של היהדות (נאום שלישי) — אלה היו (אח שראינו אותם או כאמיתות אחרונות) רק ניסוחים מנומנים למה שבובר ניקש לומר ואמר אחר כך בבירור גדול. לא התשובות השונות היו, העלאת השאלה השונה היתה. כשם שבובר וחבריו בסיעה הדימוקרטית רדיקלית העלו בשנת 1901, כנגד העשייה המפלגתית השוממה, את התביעה לתחיה יהודית, במשמעות המקיפה ביותר של המלה הזו, כן נאמר עתה במודגש, כי פריחת ספרות יהודית חדשה ופריחת ערכים אחרים, שקראנו להם בשם תחיה יהודית, אינם עדיין חידושה של היהדות, שכן חיר- דושה של היהדות צריכה להתחיל בשכבות עמוקות יותר. "המלחמה להגשמה צריכה להתחיל מבראשית". ובסיומו של הנאום השלישי הורה הדרושה: "להגשים בעצם חיינו האי- שיים".

השיחה שבשלושת הנאומים, שעל- לה היתה לחיות שיחה דתית, נפסי- קה במפתיע. באה סלחמת העולם; הקמת הבית הלאומי היהודי בארץ- ישראל היתה קרובה ביותר. בובר הש- מיע קולו בשלישית בוויכוח-רומבי של הציונות. בעצם ימי המלחמה ייסר את כתב העת, "דער יודע" והגן בו על הפרוגרמה הציונית שלו. אנו מבק- שים לקיים את היהודי שדיוקנו הנע- לה שמור בזכרוננו ובתקוותנו — כך נאמר בפתיחה. הכיסופים לעיצוב המס- שי עשו עתה את בובר מדינאי. מן הראוי דוסא כיום לחזור ולקרוא את המאמרים הפוליטיים של בובר — הם כונסו במחזור השני של ספרו "ידישע בעוועגונג". הם היום אקטוא- ליים ביותר. בשנת 1919 ניסח בובר את חכנית-הפעולה הפוליטית שלו כך: "ראשית אנו פורשים מכל, פוליטיקה חיצונית", פרט לצעדים ולקידומי- דברים, הדרושים לשם הסכמה ידו- תית עם הערבים בכל תחומי החיים הציבוריים, יתר על כן לשם סוליד- ריות אהותית מקפת; שנית אנו קובעים את הסדר הכלכלי והסוציאלי

לפי תביעות הצדק כלפי הדרושות התיירות של מהות עמנו וארץ- ישראל; שלישיית אין אנו מתכוונים ביסוד מוסדות התרבות לנו אלא לעי- דודם של הכוחות היוצרים שביהדות ובכלל אנו זכורים, כי אנו נזע שמי וארץ-ישראל היא ארץ בסידמת-אסיה". ברוח זו נקבעה, במאמצי בובר, כקונגרס בקרלסבאד בשנת 1921 ההד- למה הידועה בשאלת הערבים. ההחלטה לא היתה לו, כלאחרים, אמצעי פוליטי, אלא ביטוי לתפיסה חדשה של התנו- עה, שהנדיר את-משמעותה כשירות לארץ. "הציונות עברה שלוש מדרגות. תחילה היתה פוליטית, ציונות המדינה. אחר כך נעשתה ציונות תרבותית. עתה עליה להיות ציונות הממשות, מסידת נפש ענותנית לארץ הזו על בעייתיה ושפעת מציאותה. הגיעה שעת השירות לבגין הארץ".

שורת ההגיון של העמדה הזאת היתה מחייבת, שבובר ילך אז לארץ ישראל. היתה זו שעת-ההגשמה, ימי העליה השלישית, שבהם נטבעה דמותה המכרעת של ארץ-ישראל העברית עתה. כשאנו מעריכים כיום את מפעלו של בובר מתוך הרגשת תודה עמוקה ועם זאת באובייקטיביות, מן המחוייב שנאמר גם את המלה המרה, שכתבה זה מקרוב דב שמוק בקונגרס "חירות" על התנובה-שכנגד של דור החלוצים הצעיר באשכנז, "למורה שדרש לעשייה ונשאר יושב בהאפאנהיים ומעשיר לשונם של הגויים". הבינונרף ימצא טעמים מספיקים לכך. אולם אנו אין אנו יכולים לפסוח כאן על העובדה, כי הרישום החזק של מחשבת בובר, שהעליה השלישית הביאה ב-1920 לארץ ישראל נתקפת עד מהרה ושלא נאצר. אלא משהו מרעיונותיו בבית הגננים של הארץ. מאמרים ונאומים בודדים שלו נחרטו — ביחוד גדולה כזה זכותה של "הארץ" בזמן האחרון — אולם לשונו של בובר היא קשה מדי וקודם כל היא עמוסה מדי אסוציאציות זרות, משויכל האדם הצעיר והפשט בארץ ישראל להבינה בתרגום. כציונים ודאי לנו כי גורלו הרוחני של עם יש- ראל יוכרע בארץ ישראל ובובר עצמו הוא שנתן וחרז ונתן ביטוי לדאגות הזאת. שעל כן מרה ביותר העובדה, כי בובר ארץ ישראל כזה אליו. הוא לא יוכל לפעול כאן אלא משידבר, ביוקמת- מישרים של יחס-אני-אתה, עברית באז- ני הישוב.

קביעת העובדה הזו אינה עשויה לסמא את עינינו שלא נראה, כי ההש- נחה (אם ניתנה רשות לומר כך) עיכ- בה בידי בובר בגרמניה לשם תעודה גדולה, לא מעניני כאן לדבר בזה, אך אינו יכול מבלי להזכיר את ההכרות החדשות והמעמיקות, שכוכב קנה לעצ- מו והקנה לנו בשנים האחרונות.

בשנים אלה מתקיימת התמורה הדתית של בובר, שהחזירתו, במובן העמוק ביותר, לדת הישראלית. בובר עצמו קרא לה בשם "תשובה שלו" (צווי- שפראכע, עמ' 37): "בעודי צעיר יותר היה לי "הדתית" כדבר היוצא מן הכלל. היו שעות, שנשלפו מתוך מהלך העני- ינים. הקליפה החזקה של יום החול נבי- קעה אי שם... "הדתית" נטל לו למושגו ושלפו, מעבר לזה היתה ההווה הרגילה על עסקיה, אולם פה היתה כוונה, האי- דה, דביקות". חזיה קשה, שהוא מרמז עליה, החזירתו אחר כך למוטב: "מאז ויתרתי על אותו "הדתית", שהוא כיוצא מן הכלל. אין לי אלא החולין, שאיני מוצא מחובו לעולם. התעלומה שוב אינה נפתחת, היא פרשה והרחיקה, או שקבעת מדורה פה, באשר יארע הכל כדרך שיארע. אין אני יודע שפע כשפע כל שעה בת חלוף המלאה תביעה ואחריות. מהיותי רחוק לעמוד בה, יודע אני עם זאת, כי אני שהדרישה פונה אליו בדיבור ואני הרשאי להשיב לה באחד ריות, ויודע אני, מי המדבר ומי דורש התשובה".

בובר הכיר, כי בבחינה דתית אין להבין את החיים אלא כרו שית, כשרי- ח-ה-שני-ים. כאנשי מדע אפשר שהיינו מבקשים לפעמים, כי בובר יגולל את התדיונותו עם הפילוסופיה המדעית ביתר מיצוי ושלא יסתפק באפוריות ובריבוי; אך מי שאינו נפגע בצורה, שהוא לפעמים ספרותית ביותר, אוחו יולך בובר להכרות עמוקות על הבעיות של מדע ודת. חזיה דתית אינה זכות ככורה לזמנים מוכתרים או לכני אדם מוכתרים. "אחד הוא העיקר: כי אפתח את אזני עד היסוד בה בפני הסיטואציה הנגלית לפני, כלפני חזיון-דבר אליו". עולם האמונה אינו אחר מעולם החיים והמדע, אלא חיות-העולם הזה היא אחרת, היא דבר, "מוטלי, מצב של היות מוחזק במובלל" (רונצווייג) שבו, כאילו המאורע מדבר אל האדם. יחס-אני- אתה אמיתי, במידה שהוא פתוח בפני זולתו (ואין אני מכיר איש, היודע בשיחה להיות פתוח כבובר ושיהא בו כוח המסירות לשיחה כמוהו) הוא כניחוי-החיים הדתיים, שבהם האלוהי מדבר אלינו, כאופן שהיינו וחיי העולם נגלים לנו כשפת אותות. המאורע היחיד, שבו הוא מדבר אלינו, "מאיר בקדושה". אין אני יכול לברר כאן, כיצד לימדנו בובר, מנקודות הסתכלות אלה, לקרוא את כתבי הקודש קריאה חדשה. הוא הורנו להבין הכנה חדשה את הדתיות היהודית, מתוך שפירש את החסידות כנסיון להחזיר לכל העולם כולו ולכל רגע של חיינו את קדושתם ולעקור את הקדושה מצמצומה על ספירות מסוימות, ימתך שהדאה בספרו האחרון, בהתדיר- נות עם קירקאגארד, כי הדתיות היהודית מקיימת את כוחה גם במשבר

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

דבר, 11.02.1938, page 14

ההוזה; „הבדיאה אינה כסעצור על הדרך אל אלוהים, היא הדרך עצמה. הנבראים הועמדו בדרך, שאני נברא אחיהם אמצא על ידם ועמהם את הדרך לאלוהים” (די פראנע אן דען איינצעל-נען, עמ' 34).

עוד נשארו דברים הרבה שהם מעומד עמים, קודם כל יהסו של בובר לתיום הדתיים היהודיים. הממשיים. בהיותו בנרמניה יכול היה לרהות את התשובה לבעיות רבות של חינו ושל הנהגת ההיים שלנו יום-יום, בעיות שהן דוה-קות בארץ ישראל ושיודסנו. לו כאן בהכרת. שעה שהשורות האלו נכתבות מתקין עצמו בובר לבוא לארץ ישראל,

בדי-להורות מעל קתדרה באוניברסיטה העברית, שהוא שקבע לה תכנית עוד בשנת 1901. ארץ ישראל הממשית, עתה וכאן, העמידנו בפני הכרעות קשות. סיתרונותיה הגדולים של הארץ הוא שבאן כל הבעיות היהודיות נעשות ממשיות ושאינ לקיים ויכוחים בקרבת

מציאות בזו על דרך אקדמאי וספרותי, כל מחשבה מפנישתנו פנים אל פנים עם המציאות. דרכו של בובר היתה תמיד ורך אל המציאות; בשנת השישים לחייו הוא צעיר למדי להעמיד עצמו במציאותה של ארץ ישראל.

הוננו ברנמן